

Vurdering af sandsynligheden for at højproduktive og lavproduktive landbrugsarealer vil gro til ved ophør af landbrugsmæssig aktivitet

Notat fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi

Dato: 14. marts 2014

Morten Strandberg og Rasmus Ejrnæs

Institut for Bioscience

Rekvirent:
NaturErhvervstyrelsen
Antal sider: 8

Kvalitetssikring, centret:
Jesper R. Fredshavn

AARHUS
UNIVERSITET

DCE - NATIONALT CENTER FOR MILJØ OG ENERGI

Tel.: +45 8715 0000
E-mail: dce@au.dk
<http://dce.au.dk>

Indhold

Bestillingens titel, dimensionering, detaljer og baggrund	3
DCE's vurdering	3
Links til kortmateriale	4
Konklusion	7
Referencer	8

Bestillingens titel, dimensionering, detaljer og baggrund

Bestilling af redegørelse for hvorvidt vi i Danmark har landbrugsarealer der, hvis der ikke foregår nogen form for aktiv indsats (ex. afgræsning, slåning mm), de såkaldte naturligt holdte arealer, ikke vil ændre tilstand dvs. ikke vil springe i skov eller gro til i højt plantedække.

Som led i NaturErhvervstyrelsens arbejde med implementering af CAP13 har NaturErhvervstyrelsen behov for at vide, om der i Danmark findes naturligt holdte arealer, da disse i så fald skal udpeges og kortlægges.

Naturligt holdte arealer defineres som landbrugsarealer der ikke springer i skov eller gror til i højt plantedække, selvom der ikke foregår nogen form for aktiv indsats (ex. afgræsning, slåning mm). Afgræsning i form af vildt såsom kronvildt, gæs mm skal ikke regnes som en aktiv indsats.

Der ønskes et kort faktisk svar som udkast (der skal vedlægges konkrete eksempler på områder i Danmark, hvis svaret bliver, at der findes naturligt holdte arealer)

Som led i CAP13 har kommissionen i forbindelse med krav om landbrugsaktivitet valgt at opdele landbrugsarealer i to typer. Den ene af disse er en ny type i forhold til den tidligere landbrugsreform. Det er landbrugsarealer der naturligt holder sig i en tilstand, der gør dem egnede til afgræsning eller dyrkning (naturligt holdte arealer). Det er fx det skotske højland, hvor der er ansøgere af landbrugsstøtte, der tjener penge på at have arealerne, men uden at de egentlig udfører en landbrugsaktivitet på disse. Plantedækket på arealerne bliver aldrig højt og det springer heller ikke i skov. Den eneste aktivitet der foregår på arealet er vildtet, der spiser af det.

NaturErhvervstyrelsen har overvejet om naturligt holdte arealer i Danmark kan være arealer såsom Læsø, Saltholm, og andre kystnære arealer, der påvirkes af saltvand. Da disse arealer dog oftest også afgræsses af får eller kvæg, har vi dog svært ved at vurdere, hvordan de vil udvikle sig uden denne afgræsning.

Derudover vil vi gerne have en ide om den tidsmæssige ramme for, hvor lang tid det vil tage et areal at springe i skov uden der foregår en aktivitet på arealet. Er det 5 år, 20 år eller 100 år?

Redegørelsen er bestilt af FVM - NaturErhvervstyrelsen

DCE's vurdering

Det danske landbrugsareal omfatter jord der omlægges, dvs. regulær produktionsjord som pløjes, harves og tilsås med jævnlige mellemrum. I dette areal indgår også produktive græsmarker til produktion af ensilage og hø, som ikke nødvendigvis omlægges hvert år. Ved ophør af landbrugsmæssig aktivitet på disse produktive arealer vil der ske en relativt hurtig tilgroning, som typisk vil omfatte stadier domineret af høje græsser og høje urter som stor nælde, gråbynke mv. Disse stadier vil over årtier overgå til krat og skov med forekomst af arter som pil, tjørn, birk, eg, el og andre alt afhængig af jordbund, fugtighed og lokale frøkilder fra hegn og skov i næromgivelserne. Man kan helt generelt sige at jo mere landbrugsegnede et areal er eller er blevet gjort til (ved afvanding eller næringsstofftilførsel), jo større er sandsynligheden for at det gror til.

Ud over det intensivt drevne areal indgår der også ekstensivt drevne arealer i det danske landbrugsareal. Disse arealer omfatter naturområder, bl.a. strandenge, enge, overdrev og heder, der aldrig eller sjældent bliver omlagt. Landbrugsaktiviteten her består overvejende af græsning og høslæt, men nogle permanente græsarealer gødes og sprøjtes. Potentialet for tilgroning af naturtyperne ved ophør af græsning og/eller høslæt er vurderet i Tabel 1 for Danmark generelt.

Nogle få naturarealer er karakteriseret ved at have naturlig lav vegetation, eksempelvis de yderste enårige strandenge (1310), enårige strandvolde (1210), de yderste klitter (2110, 2120), udvalgte klitlavninger (1290), erosions- og tørkeprægede tørre kalksandoverdrev (6120), højleprægede dele af aktive højmoser (7110), tørvelavninger (7150) og nogle kildevæld (7220). Disse eller en delmængde af dem kan eventuelt defineres som naturligt lysåbne (holdte). Ingen af disse arealer er dog udprægede landbrugsarealer, men nogle af dem kan være afgræsset. Afgræsningen kan fx betyde at omgivelserne holdes lysåbne, selv om det ikke er selve arealet der er afgræsset.

Hvis man opfatter nogle af de ovenstående arealer som landbrugsarealer, kan man sige ja til spørgsmålet om der findes naturligt lysåbne (holdte) landbrugsarealer i Danmark. De i bestillingen nævnte arealer på Saltholm og Læsø er udprægede strandenge (1330), der uden afgræsning ville gro til over en årrække og udvikle sig til strandsump, og med tiden gro til med pil og andre vedplanter. Kun de vådeste og saltede dele af strandengene (1310) vil bevares med lav vegetation (kveller o.lign.). Disse græsses undertiden, eksempelvis af får, men denne græsning er ikke afgørende for områdernes opretholdelse.

Kortlægning

Habitatnaturtyperne er detaljeret kortlagt inden for habitatområderne (Nielsen et al. 2012), medens kortlægningen uden for habitatområderne foretages i forbindelse med kommunernes besigtigelser. Den er mindre detaljeret, og omfatter typisk ikke oplysninger om habitattype (Fredshavn et al 2007). Naturstyrelsen har over de sidste 2 år suppleret kommunernes kortlægning af den danske natur, men heller ikke dette materiale er opdelt på habitatnaturtyper. Statens materiale vil løbende blive overdraget til kommunerne i løbet af 2014, se følgende link:

<http://www.naturstyrelsen.dk/Nyheder/Nyheder2014/p3kortlaegning.htm>

Links til kortmateriale

De kortlagte habitatnaturtyper ligger alle tilgængelige på Arealinfo på Miljøportalen, fx som shapefiler. Kortlægningen er kun foretaget i Natura2000 områderne. Kommunernes og Statens §3 besigtigelser findes samme sted.

<http://arealinformation.miljoportal.dk/distribution/> .

Kortmateriale for EU kan findes på:

<http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/natura-2/natura-2000-spatial-data/natura-2000-shapefile-1>

Udpegningsgrundlaget kan ses her:

<http://www.naturstyrelsen.dk/Naturbeskyttelse/Natura2000/Natura2000-omraaderne/Udpegningsgrundlag/>

Tabel 1. Oversigt over naturtyper og vurdering af hastighed og sandsynlighed for tilgroning uden landbrugsmæssig aktivitet.

Gruppe	EU kode	Kort navn på naturtype	Vurdering af naturtypens evne til at opretholde lysåben vegetation uden landbrugsmæssig aktivitet i form af slåning eller græsning
Marin	1110	Sandbanke	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Marin	1130	Flodmunding	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Marin	1140	Vadeflade	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Marin	1150	Lagune	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Marin	1160	Bugt	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Marin	1170	Rev	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Marin	1180	Boblerev	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Strande og strandenge	1210	Strandvold med enårige planter	Typen er selvopretholdende uden landbrugsmæssig drift, men indgår normalt ikke i landbrugsarealet
Strande og strandenge	1220	Strandvold med flerårige planter	Typen er selvopretholdende uden landbrugsmæssig drift, men indgår normalt ikke i landbrugsarealet
Strande og strandenge	1230	Kystklint/klippe	Typen er selvopretholdende uden landbrugsmæssig drift, men indgår ikke i landbrugsarealet
Strande og strandenge	1310	Enårig strandengsvegetation	Typen er selvopretholdende uden landbrugsmæssig drift, men indgår normalt ikke i landbrugsarealet – der kan forekomme græssende får
Strande og strandenge	1320	Vadegræssamfund	Typen er selvopretholdende uden landbrugsmæssig drift, men indgår normalt ikke i landbrugsarealet – der kan forekomme græssende får
Strande og strandenge	1330	Strandeng	Typen er ikke selvopretholdende uden græsning
Strande og strandenge	1340	Indlandssalteng	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Klitter	2110	Forklit	Typen er en del af kystklitsuccessionen den er selvopretholdende lysåben i lang tid uden landbrugsmæssig drift. Typen indgår normalt ikke i landbrugsarealet
Klitter	2120	Hvid klit	Typen er en del af kystklitsuccessionen den er selvopretholdende lysåben i lang tid uden landbrugsmæssig drift. Typen indgår normalt ikke i landbrugsarealet
Klitter	2130	Grå/grøn klit	Typen er en del af kystklitsuccessionen, den er selvopretholdende lysåben i lang tid uden landbrugsmæssig drift. Typen indgår normalt ikke i landbrugsarealet
Klitter	2140	Klithede	Typen er en del af kystklitsuccessionen, den er selvopretholdende lysåben i årtier uden landbrugsmæssig drift, men vil på længere sigt gro til med skov. Bruges til forskellige ekstensive græsningsformål, oftest får, hvilket modvirker tilgroning
Klitter	2160	Havtornklit	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Klitter	2170	Grårisklit	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Skov	2180	Skovklit	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Klitter	2190	Klitlavning	Typen indgår i klitlandskabet, den er selvopretholdende lysåben i årtier uden landbrugsmæssig drift, men vil på længere sigt gro til med buske og/eller træer. Bruges til forskellige ekstensive græsningsformål, oftest får, hvilket modvirker tilgroning
Klitter	2250	Enebærklit	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet

Indlandsklitter, hede og krat	2310	Visse-indlandsklit	Indgår normalt ikke i landbrugsarealet. Tilgroning vil finde sted over årtier til århundreder som følge af naturlig succession
Indlandsklitter, hede og krat	2320	Revling-indlandsklit	Indgår normalt ikke i landbrugsarealet. Tilgroning vil finde sted over årtier til århundreder som følge af naturlig succession
Indlandsklitter, hede og krat	2330	Græs-indlandsklit	Indgår normalt ikke i landbrugsarealet. Tilgroning vil finde sted over årtier til århundreder som følge af naturlig succession
Sø og vandløb	3110	Lobeliesø	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Sø og vandløb	3130	Søbred med småurter	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Sø og vandløb	3140	Kransnålalge-sø	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Sø og vandløb	3150	Næringsrig sø	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Sø og vandløb	3160	Brunvandet sø	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Sø og vandløb	3260	Vandløb	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Sø og vandløb	3270	Å-mudderbanke	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Indlandsklitter, hede og krat	4010	Våd hede	Typen er selvopretholdende lysåben i årtier til århundreder uden landbrugsmæssig drift. Ekstensiv græsning er formentlig den aktivitet der bedst opretholder naturtypen.
Indlandsklitter, hede og krat	4030	Tør hede	Typen er selvopretholdende lysåben i årtier til århundreder uden landbrugsmæssig drift. Ekstensiv græsning er formentlig den aktivitet der bedst opretholder naturtypen.
Indlandsklitter, hede og krat	5130	Enekrat	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Overdrev, eng og klipper	6120	Tørt kalksandsoverdrev	Typen kræver forstyrrelser for ikke at gro til. I nogle tilfælde kan disse forstyrrelser være naturlige – i andre tilfælde vil de kræve græssende dyr udover naturligt hjortevildt. På meget skrånende sydvendt jordbund kan typen være selvopretholdende, men sådanne arealer er normalt ikke landbrugsmæssigt drevet.
Overdrev, eng og klipper	6210	Kalkoverdrev	Vil gro til med træer i løbet af årtier ved ophør af landbrugsmæssig aktivitet i form af græsning eller slåning
Overdrev, eng og klipper	6230	Surt overdrev	Vil gro til med træer i løbet af årtier ved ophør af landbrugsmæssig aktivitet i form af græsning eller slåning
Overdrev, eng og klipper	6410	Tidvis våd eng	Vil gro til med krat, rør eller højstauder i løbet af årtier ved ophør af landbrugsmæssig aktivitet i form af græsning eller slåning
Sø og vandløb	6430	Urtebræmme	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Eng og mose	7110	Højmose	Typen er selvopretholdende i århundreder til årtusinder. Trives bedst uden landbrugsmæssig aktivitet. Følsom for dræning, N-nedfald. Skal ikke betragtes som en del af landbrugsarealet
Eng og mose	7120	Nedbrudt højmose	Bør ikke betragtes som en del af landbrugsarealet
Eng og mose	7140	Hængesæk	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Eng og mose	7150	Tørvelavning	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Eng og mose	7210	Avneknippemose	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Eng og mose	7220	Kildevæld	Typen er i nogle tilfælde selvopretholdende uden landbrugsmæssig aktivitet, men er hvor den forekommer i det åbne land afhængig af at omgivelserne holdes lysåbne.
Eng og mose	7230	Rigkær	Vil gro til uden græsning

Overdrev, eng og klipper	8220	Indlandsklippe	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Overdrev, eng og klipper	8230	Indlandsklippe med pionerplanter	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Marin	8330	Havgrotte	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Skov	9110	Bøg på mor	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Skov	9120	Bøg på mor med kristtorn	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Skov	9130	Bøg på muld	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Skov	9150	Bøg på kalk	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Skov	9160	Ege-blandskov	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Skov	9170	Vinteregeskov	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Skov	9190	Stilkeke-krat	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Skov	91D0	Skovbevokset tørvemose	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet
Skov	91E0	Elle- og askeskov	Ikke relevant - Ikke landbrugsmæssigt drevet

Naturtyperne i Tabel 1, er dem der både findes i Danmark og er omfattet af habitatdirektivet.

De samme naturtyper findes både i NATURA 2000 områder og uden for, men det er kun i NATURA 2000 områderne de er detaljeret kortlagt.

Vurderingen i Tabel 1 er en generel vurdering der vurderer hvorvidt og/eller hvor længe den pågældende naturtype kan være naturligt lysåben uden at der er græsning, høslæt eller pleje

Som en parallel til den rejste problemstilling med det lysåbne skotske højland kan det ikke udelukkes at der i Danmark kan forekomme små arealer, hvor hjorte, kaniner, harer og/eller gæs kan forlænge den periode arealerne kan være lysåbne uden landbrugsmæssig aktivitet. I øvrigt skyldes den lysåbne natur i det skotske højland en stor bestand af specielt kronvildt, som understøttes af vinterfodring (Putman & Staines, 2004). Formålet er dels salg af jagtrejser, som dér er et stort forretningsområde, dels forsøg på at undgå overgræsning. Det kan diskuteres om opretholdelse af en stor bestand af hjorte er en landbrugsmæssig aktivitet. I øvrigt anses den store bestand for skadelig for den skotske natur, da den er skadelig for skovenes naturindhold og også for den floristiske og anden diversitet i den lysåbne natur.

Konklusion

På de produktive dele af landbrugsarealet vil der hurtigt ske en tilgroning uden landbrugsmæssig aktivitet. Først med høje græsser og stauder inden for de første 2 – 5 år efter ophør af landbrugsmæssig aktivitet, derefter med spredte buske og træer som spredes fra omgivelserne. Der vil foregå en succession mod krat eller skov, som kan opstå efter 20 – 30 år eller senere.

På naturarealer som indgår i landbrugsarealet vil der langt de fleste steder ske en tilgroning efter ophør af landbrugsmæssig aktivitet. Tilgroningen vil være relativt hurtig (vurderes mindre end 5 år) på strandenge og enge, lidt langsommere på tørre næringsfattige overdrev (5 – 25 år) og endnu langsommere på heder og klitheder, hvor tilgroning kan vare fra 50 år til > 100 år. Der findes enkelte typer af naturligt holdte naturarealer (som kan være afgræssede), fx stejle skrånninger på tør kalkholdig jord med naturlig erosion, nogle typer af kildevæld og de yderste dele af strandengene, som kan oprettholdes lysåbne uden landbrugsmæssig aktivitet.

Derfor er konklusionen, at, med få undtagelser vil, ophør af landbrugsmæssig aktivitet i Danmark føre til mere eller mindre langsom tilgroning af de berørte arealer.

Referencer

FREDSHAVN, JR, NYGAARD, B & EJRNÆS, R (2007). Naturtilstand på terrestriske naturarealer - besigtigelser af § 3-arealer. - Faglig rapport fra DMU, nr. 736, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. 46 s.

PUTMAN R. J. & B. W. STAINES (2004). Supplementary winter feeding of wild red deer *Cervus elaphus* In Europe and North America: justifications, feeding practice and effectiveness. *Mammal Rev.*, Volume 34, No. 4, 285-306.

NIELSEN K.E. DAMGAARD C. NYGAARD B. BLADT J. EJRNÆS R. BRUUS M. (2012). Terrestriske Naturtyper 2011- Udvikling og areal. NOVANA. Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi. SR 35. <http://www2.dmu.dk/pub/sr35.pdf>.